

проектом. Поступово феномен мононаціональних культур перетворюється у культури калейдоскопічного типу, де обмежена кількість елементів може давати практично необмежену кількість сполучень. Чим більше кольорових скельців в калейдоскопі, тим різноманітніші можливі варіанти.

Відношення, що будуються на принципах консенсусу, роблять актуальним голос "іншої" культури, перетворюють національну культуру в мозаїчний світ, тим самим збагачуючи її. Консенсус служить проясненню претензій інших культур, домовленості інтересів. За допомогою консенсусної форми соціальної інтеграції суб'єкти різних культур можуть досягти єдності розуму в множинності його голосів. Нормативна вимога узгодженості формального універсалізму і локальної значимості повинна стати завданням досягнення консенсусу.

В Україні мешкає більш 100 національностей, отже, є декілька різноманітних національних культур. Неоднорідність у лінгвістичному відношенні й етнічному не дозволяє одну національну культуру використовувати в якості підстави для єдиної "національної ідеї", тому що це веде до соціальної нерівності, що суперечить принципам демократії і громадянського суспільства (і навіть у питаннях щодо державної мови демократична держава повинна гарантувати додержання прав людини, визнаючи, що цінність людської особистості вище за будь-які цінності нації, це є гарантією від тоталітарного придушення прав людини), "треба слідувати, щоб свобода не була зігнана іншою свободою" [1, с.178]. Соціальна інтеграція в умовах демократії не повинна суперечити цінностям індивідуальної свободи як можливості вибору в різноманітності соціальних обставин. Треба помітати, що людина свободна, коли вона свободна у виборі цілей та засобах їх досягнення. Але, вибираючи, вона сама як би обмежує свою свободу (відмовившись від того, чого не вибрала), якщо ж людину обмежує в самому виборі хтось інший, тоді вона не свободна. Свобода губиться там, де від полярностей відмовляються на користь обмеженості – будь то у суспільному устрої, який забуває про свої власні межі, будь то у будь-якому одному полюсі, що розглядає себе як ціле. Двоїстість же в розумінні гасла єдиної "національної ідеї", на наш погляд, зникне, якщо його замінити "ідеєю національної культури", що базується на плюралізмі і толерантності національних субкультур, що входять у національну культуру і будують свої відношення на принципах консенсусу.

Сподіваємося, стаття стимулюватиме подальші дискусії щодо консолідації України на національних засадах. У якості перспектив подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо такі: шляхи цивілізаційного прилучення до української мови, правовий захист життєвого простору кожної людини, незалежно від національності, переваги національно-державнісної ідеї перед національно-етнічною тощо.

Джерела та література

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994.
2. Социологический энциклопедический словарь на русском, англ., нем., франц. и чешском языках / Сост. Г.В.Осипов. – М., 1998.
3. Кривега Л.Д. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества. – Запорожье, 1998.
4. Українське державотворення: не витребуваний потенціал. Словник-довідник /За ред. О.М. Мироненка. – К., 1997.
5. Григорьев Н.Я. Українська національна вдача. – Вінніпег, 1941.
6. Ковалев С. Права человека как национальная идея // Известия. – 1998. – 14-15 апреля (№№ 68,69).
7. Розов Н.С. Национальная идея как императив разума // Вопросы философии. – 1997. – № 10.
8. Быстрицкий Е. Политическая философия посткоммунизма: горизонты методологии // Політична думка. – 1995. – №1.
9. Козловский В.В. Модернизация: от равенства к свободе. – СПб., 1995.

Summary

This article is an attempt to identify Such type of social integration which is constructive for modern Ukrainian society, which can lead to reaching the consensus in solving social problems and conflicts and which can contribute consolidation of Ukraine.

І. В. Букрєєва

ПОВСЯКДЕННИЙ СВІТ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Загальним онтологічним визначенням культури у її класичному розумінні є буття-досягнення, або буття як досягнення людиною своєї сутності. Саме втіленням та реалізацією цього буття є сукупність різних спеціалізованих практик, коло яких розширюється з історичним розвитком людини. У культурі існування людини детерміноване її сутністю; відповідно можливості людського буття визначаються тим, чим людина "має бути" або "якою їй лічить бути". Це зусилля людини до себе самої, до знаходження людської сутності є універсальним визначенням культурного буття взагалі.

Онтологічною протимагою буття-досягнення є буття-присутність. Присутність констатує буття, яке “безпосередньо є дійсністю”, у якому наявний стан речей співпадає з повнотою буття взагалі. Втіленням і розгортанням людської присутності є світ повсякденності в якому існування людей детерміноване їхнім наявним станом; онтологічні можливості тут цілком зумовлені тим, “якою людиною є”, яке буття у собі містить і яке її надбання.

Універсальний світогляд завжди абстрагується від конкретності людського існування. Натомість, настанова повсякденності вводить до філософії “звичайну людину” і “прості людські справи”. Повсякденність вміщує в собі подвійний сенс. По-перше, вона є певною подією, яка вже відбулась, і навіть безліч разів. Але по-друге, вона є подією, яка відбувається зараз зі мною. І скільки б до того вона не відбувалась, вона здійснюється як жива, унікальна подія. Тому повсякденність виявляється реальністю, яка поєднує всезагальне і унікальне, універсальний та екзистенційний вимір буття. Легітимності набуває мислення, яке висуває різні філософські версії людського розуміння і буття, що відштовхуються якраз від реальності життєвого світу “цієї осі” людини, набуваючи впливу лише через їх прийнятність іншими.

Тому повсякденний людський досвід характеризується особливою формою сприйняття і осмислення світу і виникає на основі трудової діяльності. Для нього характерний напружено-батьорий стан свідомості, цілісності особистої участі в світі і сукупність самоочевидних, таких, які не викликають сумніву в об’єктивності свого існування форм простору, часу і соціальних взаємодій.[1, с.123-128].

Повсякденність містить у собі деяку кількість інваріантів, які визначають актуальність відношення більшості членів суспільства до праці, сім’ї, завдань і можливостей їх власного життя, до природи, потойбічного, справедливості та інше. Ці варіанти мають розпорядчий характер і характер парадигми, який формує у людей загальний світогляд і схожу картину довкілля. Повсякденність формується за принципом “все, що навколо людини”. Це глибинний шар нетематизованого знання, яке актуалізується імпліцитно і дорефлексивно, має модус безпосередньої достовірності інтуїтивного знання, що бере початок у чуттєвому пізнанні, центром якого постає людське тіло [2, с.41].

Поняття “життєвий світ” (Е. Гуссерль), “повсякденний світ” (А.Шюц) дозволяє використати пізнавальний інструментарій для проникнення в буденність: світ предметів і процесів побуту, чуттєвих відчуттів і міжособистісних відносин, світ соціокультурної комунікації і здорового глузду. Повсякденність сплетена із значень, які людина передає предметам і стосункам. “Життєвий світ повсякденності” становить частину досвіду повсякденної практики, яка більш-менш “дана нам наочно, оскільки ми занурені у її сферу” (Шюц) [3, с.129].

В етичному сенсі життєвий світ – це такий вимір етносу, котрий дається людині безпосередньо і позначається на традиціях, звичаях. Життєвий світ є “матеріальним апіорі” (М. Шелер), яке становить підвалину ціннісних уподобань та їх ієрархію, що задається людині особливим видом досвіду – в безпосередньому відчутті, тобто дорефлексивно. [4, с.259-337]

До будь-якої моралі в її формальному вигляді він задає горизонт належностей щодо того, що пристойно, а що ні, що говорити, а від чого утриматися, що виставляти, а що приховувати.

За думкою таких дослідників як І. Бойченко, І. Надольний, В. Розумний, на основі повсякденного досвіду людини і суспільства в цілому розвивається буденна свідомість, яка охоплює об’єкт пізнання у “відкритій” формі, що і обумовлює його суперечливість; включає в себе емпіричне знання про об’єктивні процеси, погляди, настрої, традиції, почуття, волю і інші особистісні якості свідомості. Теоретична же свідомість, яка виходить за межі емпіричних умов буття і виступає як певна система поглядів, розкриває закономірності явищ, які пізнаються. Однак буденну свідомість не можна розглядати як неповноцінну, поверхову, обмежену, вона являє собою складне утворення, яке знаходиться у постійній динаміці і піддається впливу буттєвих умов існування, які в свою чергу, постійно змінюються. [5, с.218-219]

Буденна, “життєвська” свідомість включає в свою структуру ті елементи, які детерміновані конкретним буттям, сукупністю об’єктивних умов матеріального, духовного, соціального і природного середовища.

Складові буденної свідомості – це набір різноманітних життєвих установок, які засвоюються в процесі соціалізації з раннього дитинства. Це – звичаї, традиції, норми, ціннісні установки, соціальний досвід, колективні уявлення про світ, устої здорового глузду, стереотипи та інше. Слід відмітити, що буттєвий рівень зберігає емоційну пам’ять чуттєво переживаного природного світу ще за тих часів, коли людина повністю залежала від природи. Людство виробило ефективні передачі цієї пам’яті. Вона відбивається в обрядах, звичаях, традиціях і у творчості.

У філософській літературі чітко простежується думка про те, що буденна свідомість базується на життєвому досвіді індивіда, соціальної групи, всієї етнічної і національної спільноти. Досвід людства формується як результат практичного ставлення до навколишньої дійсності і консолідується як певне знання про неї, вміння використовувати ці знання для задоволення потреб. Логічна структура життєвого досвіду, як функціональна буденна свідомість вбирає в себе перш за все ті рівні людського буття, на яких здійснюється смислове оцінювання існування. Такий досвід досягається шляхом концентрації уваги індивіда (спільноти) на особливостях об’єктів навколишнього світу, на соціальних явищах, їх

змінах та ін. Тому життєвий світ – це усвідомлення природних і соціальних умов, способів відтворення суспільного буття людей, який постає реальним процесом їх життя.[6, с.161]

Життєвий досвід відіграє консолідуючу роль у взаємозв'язку і взаємообумовленості буденної і теоретичної свідомості, теорії та практики взагалі.

Приймаючи до уваги, що життєвий досвід включає в себе елемент оцінювання індивідом навколишнього реального світу, його визначають ще й як аксіологічну рефлексію всіх форм життєвиявлення людини в умовах природного і соціального середовища на рівні буденної свідомості.[7, с.53]. Тому на перше місце слід відносити життєвий сенс всього предметного світу і способи його перетворення на буденному рівні; тоді явлення, речі, події виступають для індивіда (спільноти) не як абстрактні предмети суспільства, а як найбільш значимий фактор їх існування і розвитку. [6, с.163]. У кожного народу свій життєвий досвід, в якому зберігаються і концентруються критерії моральних норм, взаємовідношення з іншими націями. Життєвий досвід впливає на формування світогляду індивіда і спільноти, яке відбивається на рівні буденної свідомості, сприяє самовираженню особистості, пробудженню самосвідомості та приналежності до певної людської спільноти, а також виявленню національних особливостей та поглядів на сенс людського буття.

За думкою А. Кавалерова, побут, побутова життєдіяльність і, безумовно, буденна свідомість, як складовий елемент структури суспільної свідомості є тією сферою, де активніше за все проявляються особливості національних відносин. Розуміючи під побутом “ту частину повсякденної життєдіяльності, яка характеризується засобами, умовами, способами і формами задоволення історично певних матеріальних і духовних потреб, які сприяють розвитку фізичних і духовних сил людини, їх відновленню” [9, с.4], він стверджує, що матеріальна і духовна сфери побуту обов'язково відображаються в суспільній свідомості і, головним чином, на буденному її рівні. Однак, якщо “...матеріальний побут є основою для рівня суспільної свідомості, то духовний не тільки, а і середовищем де відбувається духовний розвиток і саморозвиток особистості”. [9, с.4].

Народні звичаї, обряди, традиції впливають на формування структури суспільної свідомості та на особистісні ціннісні орієнтації, адже звичаї, традиції та обряди виступають одним із гуманістичних засобів виховання особистості. Звичаї, традиції та обряди проходять стрижнем через все духовне життя суспільства і особистості, являючись своєрідною “віссю” духовного виробництва, суспільної свідомості, духовної культури, – як головних складових багатогранного духовного життя суспільства. [10, с.78]. Суспільна свідомість є надзвичайно складним явищем, що має динамічну структуру, яка обумовлена суспільним буттям. І так як звичаї, традиції та обряди (а насамперед їх ідеологічний компонент) входять в суспільну свідомість, то вони мають місце і на двох її рівнях – буденному та теоретичному, однак співвідносяться неоднаково. Буденна та теоретична свідомість становлять якісно різні рівні суспільної свідомості, які є мірою відображення глибини пізнання особистістю об'єктивної дійсності та суспільного життя. Буденна свідомість як сукупність умов конкретної життєдіяльності людей, розвивається на основі їх повсякденного досвіду, що акумулюється в сфері соціально-побутового та в системі соціально-побутових відносин, однак перебуває в діалектичній єдності та взаємозалежності з теоретичним рівнем, адже наповнення повсякденної свідомості теоретичним досвідом не означає, що їй не властиві ніякі теоретичні побудови, тому елементи звичаїв, традицій та обрядів переплітаються в цих двох рівнях, взаємопроникають, містять постійні внутрішні суперечності, через вирішення яких і розвиваються.

Звичаї та обряди – соціально-психологічні форми поведінки, продукт групової діяльності, які виникли внаслідок певних потреб і діяльності етноспільноти. Звичаї, сприйняті як строга регламентація дій і вчинків, впливають на психологію етноспільноти. Обряди відображають внутрішній зміст подій і являють собою складну сукупність ідеологічних відношень, символічних і реальних дій, а також психологічний стан людей. Звичаї та обряди можуть змінюватися чи зовсім відмирати під впливом загальнолюдської культури.

У сучасній філософії поняття традиції характеризуються певною амбівалентністю: з одного боку, під традицією розуміють – формально-конститутивне апріорі нашого досвіду, в якому виявляє себе інтерсуб'єктивно-історичний характер людського буття, а з іншого ж – конкретну змістовну визначеність інтерсуб'єктивно-наявних, історичних і політично артикульованих суспільних інституцій, панівних норм та цінностей. Кобец Р.В., застосовуючи “монументальний” підхід доводить, що в одній культурній спадщині співіснують різні проекти життєвих стратегій, проте лише один з них траслюється традицією до масштабу екзистенційної ідентичності. Саме такий ціннісно-нормативний, транслований традицією масштаб екзистенційної ідентичності і утворює горизонт повсякденності інтерсуб'єктивної інтеграції та екзистенційного самоосмислення. [11].

Завдяки усвідомленню відмінностей у побутовій сфері відбувається процес міжособистісної інтеграції та суспільної кооперації, тому буденна свідомість є засобом та лейтмотивом глибинного спілкування індивідів.

Повсякденність постає як результат свідомої діяльності людини і невід'ємний елемент її буття, вона сприяє адаптації людини до матеріального і духовного способу життя, забезпечує фізичний і психологічний комфорт, формує ціннісні орієнтації і визначає комунікативні пріоритети. Це спрямовує гуманітарне знання на необхідність дослідження значення повсякденного не тільки в житті індивідів, і в соціокультурних процесах і явищах.

Джерела та література

1. Григорьев Л.Г. Социология повседневного мышления // Социологические исследования. – 1988. – Т.2.
2. Ермоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
3. Щюц А. Структура повседневного мышления // Социологические исследования. – 1988. – Т.2.
4. Шелер М. Формализм в этике и материальная этика ценностей // Шелер М. Изб.произв. – М., 1994.
5. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін. – К., 1997.
6. Степико М.Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К. 1998.
7. Имамвердиев Н.А. Обыденное сознание и феномен национального в нем // Наукове пізнання. – 2001. – №2(3).
8. Старосольський В. Теорія нації. – Нью-Йорк; К., 1998.
9. Кавалеров А.И. Обыденное сознание в национальных отношениях // Перспективы. – 2001. – №1.
10. Петінова О.Б. Гуманістичні звичаї, традиції та обряди як соціально-побутове явище // Наукове пізнання. – 2001. – №2(8).
11. Кобец Р.В. Феноменологія як філософія культури // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – №7–8.

Summary

The article analyses numerous factors of everyday cultural consciousness formation which in its turn influences the speciality of inter national relations. Level of routine cultural consciousness acts as something common, consolidating international relationship. The linking factor being household customs, traditions, rites, possessing elements and qualities of human existence and daily life.

В. М. Онищук

РЕГІОНАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК КОНФЛІКТОГЕННИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Важливим напрямком розбудови суверенної України є формування багатонаціональної спільноти громадянського типу. Субстратом української державності є не тільки етнічні українці, але і представники інших національних груп, що проживають в країні, загальна кількість яких складає 22 відсотки. Не викликає сумніву той факт, що успішні перспективи українського суспільства неможливі без політики, яка б враховувала реалії етнічних процесів, характер та тенденції розвитку народів, що населяють територію України.

Під час тривалих дискусій про шляхи розбудови громадянського суспільства в Україні особливо актуальним є дослідження статусу етнічних груп різних регіонів України, що проживають компактно чи дисперсно. Проблема їх статусу в державі створює важливий сегмент міжнародних відносин між Україною та їх материнськими державами і буде ще довго залишатися важливим чинником її зовнішньої політики.

Метою статті є показати регіональну диференціацію України, помітно репрезентовану в процесі виборчих кампаній останніх років.

Сьогодні розмови про насильницьку українізацію парадоксальним чином поєднуються із твердженням про повзучу русифікацію. Рідко-де судження про рівність – нерівність етнічних груп ґрунтуються на знаннях реальної соціальної практики.

Сучасна Україна є суспільством, яке має значні регіональні, зокрема етносоціальні відмінності, що, безумовно, не може не впливати на особливості позицій представників різних етносів в різних регіонах країни.

Вчені різних галузей науки постійно звертаються до теми етно-соціо-конфліктності. Серед сьогоденних дослідників цієї проблеми варто назвати В.Б. Євнуха, М.О. Шульгу, Є.І. Головаху та інш.

Нам здається слушною думка відомого українського фахівця у галузі соціології регіонів І.Ф. Кононова, який підкреслює, що значна регіональна гетерогенність сучасної України є продовженням традиційного розподілу етнічних українських земель на Донбас, Слобожанщину, Київщину, Сіверщину, Поділля, Галичину, Закарпаття тощо. Як підкреслює вчений, історичні землі України з соціальної точки зору є багатомірними спільнотами зі стійкою трансляцією соціальної інформації. В силу цього вони продукують регіональну ідентичність своїх мешканців. Отже, вивчення регіональних спільнот України – це вивчення колективних “ми”, що склалися в її землях.

Однією із головних причин, що обумовили регіональну диференціацію України, є особливості формування її сучасної національної території. Попередні етапи історичного розвитку сприяли тому, що у різних частинах країни склалися соціокультурні спільноти, що помітно відрізняються за своїм етнонаціональним складом, етнокультурними і політико-ідеологічними орієнтаціями, ступенем